

MŠ „Marko Tajčević“, Lazarevac

**PITANJA MUZIČKOG JEZIKA:
VITGENŠTAJNOVA JEZIČKA IGRA I
MUZIČKO-JEZIČKA IGRA.**

Predavač: Milica Lazarević

PROBLEM, METOD, POLAZNA HIPOTEZA I CILJ

Problem

- Muzika/muzičko delo kao muzički jezik, njegovo značenje i razumevanje
- Vitgenštajnovi koncepti jezika kao jezičke igre, značenja i razumevanja iz *Filozofskih istraživanja*

Metod

- Vitgenštajnov model jezičke igre kao metodološki *apparatus* u pristupu muzici/muzičkom delu/muzičkom jeziku kao muzičko-jezičkoj igri

Polazna hipoteza

- Muzika je jedan specifičan nepojmovni, muzički jezik

Cilj

- Muzika funkcioniše ne samo kao muzički jezik, već i kao muzičko-jezička igra u vitgenštajnovskom smislu

VITGENŠTAJNOVA FILOZOFIJA

Analitička filozofija

- „*Filozofska tradicija* u okviru koje je istraživanje diskursa filozofije i specijalističkih disciplina zasnovano na kritičkoj, konceptualnoj, logičkoj i lingvističkoj analizi“ (Miško Šuvaković).
- Vitgenštajnova filozofija je „kritička i analitička *filozofija filozofije*“ (Miško Šuvaković) pod uticajem filozofije logičkog atomizma Bertranda Rasela i filozofije matematike i logike Gotliba Fregea.

Logičko-filozofski traktat (Tractatus Logico-Philosophicus),
1914–1918. (1921) – „ranija filozofija“, filozofija naučnog
jezika.

Filozofska istraživanja (Philosophische Untersuchungen),
početak 30ih – 1946. i 1949. (posth. 1953) – „kasnija
filozofija“, filozofija svakodnevnog jezika.

- *Beležnice (Notebooks)*, 1914–1916 (1961);
- *Kultura i vrednost (Culture and Value)*, 1914–1951 (1980);
- *Logičko-filozofski traktat*, 1914–1918 (1921);
- „*Neke primedbe o logičkoj formi*“ (“Some Remarks on Logical Form“), (1929);
- *Filozofske napomene (Philosophische Bemerkungen)*, 1929/1930–1940 (1964);
- *Listići (Zettel)*, 1929–1948 (1967);
- *Filozofska gramatika (Philosophische Grammatik)*, 1931–1932/3 (1969);
- *Filozofska istraživanja*, početak 30ih – 1946 i 1949 (1953);
- *Plava knjiga i Smeđa knjiga (The Blue book, The Brown book)*, 1933/34 i 1934/35 (1958);
- *Primedbe o osnovama matematike (Remarks on the Foundation of Mathematics)*, 1937–1944 (1956);
- *Lekcije i razgovori o estetici, psihologiji i religioznom verovanju (Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief)*, 1938–1946 (1966);
- *Vitgenštajnovе lekcije o filozofskoj psihologiji 1946–47 (Wittgenstein’s Lectures on Philosophical Psychology 1946–47)*, (1988);
- *Opaske o boji (Remarks on Colour)*, 1950–1951 (1977);
- *O sigurnosti (On Certainty)*, 1951 (1969).

Predmet i metod

- Jezik filozofije, pa i nauke, matematike i logike
- Logička analiza jezika

Problem „idealnog jezika“

- **Frege** – jezik formalne, simboličke logike postavio kao „savršeni jezik“ koji je u stanju da predstavi celokupno matematičko zaključivanje (za razliku od običnog, „nesavršenog“ jezika koji bi trebalo izbegavati u logici).
- **Rasel** – matematička logika je jedan idealan jezik, ali je, za razliku od Fregea, a donekle slično Vitgenštajnu, dokazivao da taj idealni jezik svojom formalnom notacijom može da razreši sve nejasnoće, tj. dvosmislenosti običnog jezika i time ga učini preciznijim, usavršenijim.
- **Vitgenštajn** – „idealni jezik“ nije zamena običnog jezika, već jedan mogući način na koji se iz običnog jezika mogu ukloniti nejasnosti pri upotrebi reči i to kod filozofa, a ne u svakodnevnoj upotrebi koja je sasvim u redu.

Logičko-filozofski traktat

Kritika logički savršenog jezika/teorije simbolizma ili „slikovne teorije jezika/značenja“:

- Logička slika kao model stvarnosti/logički jezik je slika stvarnosti/sveta ili struktura jezika je slična strukturi sveta:
 - Svet je totalnost činjenica
 - Činjenice se sastoje iz stanja stvari
 - Stanja stvari se sastoje iz objekata
 - jezik se sastoji iz propozicija
 - propozicije čine elementarne propozicije
 - elementarne propozicije sastoje se od imena (bazična formalna jedinica jezika)

Veza između strukture jezika i strukture sveta

- Uspostavlja se na najnižem, elementarnom nivou
- Uređenje imena u jednoj elementarnoj propoziciji je logička slika uređenja objekata koji konstituišu stanja stvari
- Značenje je referencijalno

FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA: JEZIČKA IGRA, ZNAČENJE I RAZUMEVANJE

- Jezička igra -

“Može da se kaže da je pojam ‘igra’ pojam sa nejasnim ivicama [...] Pri tome neću povući nikakvu graničnu liniju [...] Zar [...] moj pojam igre nije potpuno izložen u objašnjenjima koja bih mogao da dam? Naime, u tome što opisujem primere igara različitih vrsta; što pokazujem kako analogijom prema ovima mogu da se na sve moguće naične konstruišu druge igre; što kažem da bih to i to jedva još nazvao igrom i slično“. *FI*, § 71, 75

Koncept

- Otvoreni koncept/
“neograničeno“ značenje
- Moguće značenje jezičke igre u užem i u širem smislu

Metod

- Logička analiza jezika
- Vitgenštajn „inscenira“ raznovrsne jezičke igre različitim rečima/pojmovima sa zamišljenim igračima da bi pokazao njihovu smislenu i besmislenu upotrebu

Uže značenje jezičke igre

„Mi o njemu [jeziku] govorimo kao što govorimo o šahovskim figurama, navodeći pravila igre, a ne opisujući njihove fizičke osobine. Pitanje 'Šta je zapravo reč?' analogno je pitanju 'Šta je šahovska figura?'“ *FI*, § 75

„Mi [...] upotrebu reči često *upoređujemo* s igrama, kalkilima utvrđenih pravila. [...] Jer bez tih pravila reč još uopšte nema značenja; i kad promenimo pravila, ona onda ima drugo značenje (ili ga uopšte nema) i u tom slučaju možemo isto tako da promenimo i reč.“ *FI*, § 81, 556

Upotreba reči/jezika prema ili nasuprot jezičkim
pravilima.

- Značenje -

„Za *veliku* klasu slučajeva u kojima se koristi reč 'značenje' [markirala – M. L] – iako ne za *sve* slučajeve njene upotrebe – tu reč možemo ovako da objasnimo: značenje jedne reči je njena upotreba u jeziku. A *značenje* jednog imena ponekad se objašnjava na taj način što se pokaže njegov *nosilac*“. *PI*, § 43

Značenje jedne reči/jezika jeste njena/njegova
upotreba; proishodi iz upotrebe,
tj. jezičke igre sa tom reči/tim jezikom.

- Razumevanje -

„Primena [reči/jezika] ostaje kriterijum razumevanja.” *FI*, § 146

„Gramatika reči 'znati' je očigledno srodna gramatici reči: 'moći', 'biti kadar'. Ali i sasvim srodna sa gramatikom reči 'razumeti'. (Ovladati tehnikom.)“ *FI*, § 150

„Slediti pravilo, saopštiti nešto, zapovediti, igrati partiju šaha – jesu *navike* (običaji, institucije). Razumeti jednu rečenicu znači razumeti jedan jezik. Razumeti jedan jezik znači ovladati jedom tehnikom” *FI*, § 199

Razumevanje

smisla – sintaksičnog ustrojstva jezika, i značenja koje proizlazi iz tog ustrojstva, tj. upotrebe, načina, tehnike ili tehnika upotrebe.

Razumevanje upotrebe jezika u jednoj jezičkom igri.

Način na koji razumemo jezik jeste *navika, običaj, institucija*.

Širi smisao jezičke igre

„Jezik i delatnosti kojima je protkan ja ću zvati jezičkom igrom [...] Izrazom 'jezička igra' treba ovde da se istakne činjenica da je *govorenje* jezika deo jedne delatnosti ili životne forme. [...] A zamisliti jedan jezik znači zamisliti jedan oblik života. *PI*, §7, 23, 19

„Predoči sebi mnogostrukost jezičkih igara na ovim i drugim primerima:

Zapovedati i izvršavati zapovesti –

Opisati neki predmet prema izgledu ili na osnovu merenja –

Konstruisati neki predmet na osnovu opisa (crteža) –

Saopštiti neki događaj –

Nagađati o nekom događaju –

Postaviti i ispitati hipotezu –

Rezultate jednog eksperimenta prikazati pomoću tabele i dijagrama –

Izmisliti ploču; čitati je –

Igrati se pozorišta –

Pevati u kolu –

Rešavati zagonetke –

Napraviti vic; ispričati ga –

Rešiti kakv praktičan računski zadatak –

Prevoditi sa jednog jezika na drugi –

Moliti, zahvaljivati, proklinjati, pozdravljati, moliti se.

Zanimljivo je da se mnogostrukost jezičkih instrumenata i načina njihove primene, mnogostrukost vrsta reči i rečenica uporedi s onim što su logičari rekli o strukturi jezika (uključujući i autora Logičko-filozofske rasprave.)“ *FI*, § 23

Jezik kao jezička igra jeste forma života,
forma ljudskog postojanja kroz (upotrebu) jezika.

PITANJA MUZIČKOG JEZIKA – MUZIČKO-JEZIČKA IGRA

- Muzika kao muzički jezik -

- **Sistem pravila na različitim nivoima:**
 - 1) fonološki, lestvični nivo (modusi, durske i molske lestvice, celostepena, pentatonska lestvica, umanjena lestvica, novi modusi, hromatska dvanaesttonska lestvica, serije itd.);
 - 2) gramatički nivo (nivo harmonije, kontrapunkta, orkestracije, normirane forme, itd.);
 - 3) sintaksički nivo (nivo strukture muzičke forme);
 - 4) semantički, formalno-značenjski nivo.
- **Muzički vokabular i muzička ortografija**

- Muzički jezik kao muzičko-jezička igra -

Uži smisao

**Upotreba muzičko-izražajnih sredstava/
elemenata muzičkog jezika**

(muzičkih komponenata ili njihovih elemenata – elemenata melodije, ritma, metra, harmonije, dinamike, tempa, boje orkestracije itd.)

prema ili nasuprot njegovim pravilima.

- Značenje -

Značenje muzičkog jezika ili
jednog muzičko-izražajnog sredstva
(posledično, jednog formalnog rešenja)
jeste njegova upotreba u jeziku;
proishodi iz upotrebe,
tj. muzičko-jezičke igre sa tim jezikom/sredstvom.

- Razumevanje -

Razumevanje muzičkog jezika jeste razumevanje njegove upotrebe, načina, tehnike upotrebe muzičko-izražajnih sredstava ili tog jezika – razumevanje tehnike njegovog oblikovanja, artikulisanja njegovog smisla (sintaksičkog uređenja) i značenja koja se pojavljuju iz tog smisla.

Način na koji razumemo jedan muzički jezik jeste takođe *navika, običaj, institucija.*

- Igranje muzičko-jezičke igre
kao navika, običaj, institucija –

Određena interpretacija značenja muzičkog jezika i njegovih pravila, čime se, zapravo, taj jezik preznačava.

“Stvaralačko razračunavanje” sa nasleđenim muzičkim jezikom, kao stvar prakse, javnih pravila, „ugovora“ ili „dogovora“ u okviru jednog kulturološkog, istorijskog muzičkog miljea, odnosno opšteg značenjskog konteksta života.

Igranje muzičko-jezičke igre zasniva se na permanentnoj promeni nivoa vladanja muzičkim jezikom, konstantnom sazrevanju određenih načina upotrebe muzičko-izražajnih sredstava.

Pojava novih muzičko-jezičkih igara jeste rezultat dosezanja izvesnog nivoa sazrevanja prethodnih načina upotrebe muzičkog jezika – nivoa na kojem ti načini postaju nezaobilazna rešenja, tj. konvencije (Mirjana Veselinovic-Hofman).

Mirjana Veselinović-Hofman:

“svaki stilski period muzike uspostavljao se na osnovu individualnih ‘čitanja’ [ili preznačavanja] stilskog muzičkog(kon)teksta koji je tom periodu prethodio.”

Formalna šema: *Dvački kvintet* op. 26 A. Šenberga

	Sonatni oblik
I stav	<p>Ekspozicija (1–72) I tema (1–28) most (29–41) II tema (42–54) završna grupa (55–72)</p> <p>Razvojni deo (72–127) uvodni odsek (71–82) centralni odsek (82–119) završni odsek (119–127)</p> <p>Repriza (128–205) I tema (128–154) most (154–167) II tema (168–180) završna grupa (181–205)</p> <p>Koda (206–227)</p>
II stav	<p>Skerco: složena trodelna pesma</p> <p>A (1–87) a (1–27) b (28–60) a₁ (61–87)</p> <p>B (87–190) a (87–142) b (143–163) a₁ (163–171) b₁ (172–190)</p> <p>Prelaz (191–239)</p> <p>A₁ (240–359) a (240–267) b (268–287) b₁/b iz B (288–310) a₁ (311–329) a₂/a iz B (329–359)</p> <p>Koda (360–419)</p>
III stav	<p>Lagan: složena trodelna pesma</p> <p>A (1–33) a (1–7) b (8–21) a₁ (22–33)</p> <p>B (33–81) a (33–39) b (40–45) a₁ (46–52) c (53–81)</p> <p>A₁ (82–113) a (82–88) b (89–103) a₁ (104–113)</p> <p>Koda (114–141)</p>
IV stav	<p>Ronodo sa tri teme</p> <p>A (1–38) Prelaz (39–42) a (1–11) b (11–17) a₁ (17–22) b₁ (22–28) a₂ (28–38)</p> <p>B (43–74) Prelaz (74–77) A₁ (77–116) a (43–51) b (52–74) a (77–87) b (87–93) a₁ (93–116)</p> <p>C (116–140) Prelaz (141–186) a (116–124) b (125–130) a₁ (131–140)</p> <p>A₂ (186–225) a (186–197) b (197–203) a₁ (203–208) b₁ (208–215) a₂ (215–225)</p> <p>B₁ (226–255) Prelaz (255–258) A₂ (258–281) a (226–231) b (231–255) a (258–263) b (263–275) a₁ (275–281)</p> <p>Koda (282–359)</p>

Formalna šema: *Violinski koncert* A. Berga

PRVI DEO								
„ekspozicija“								
I stav <i>Andante</i> 4/4	sonatni oblik/složena trodelna pesma/polje „prve teme“							
	uvod (1–10)	ekspozicija (11–77)	razvojni deo/prelaz (77–83)		repriza (84–93)	prelaz (94–104)		
	I tema/A (11–27)	most/prelaz (28–37)	II tema/B (38–77)		I tema/A₁ (84–93)			
	a a₁		a b a₁ b₁		a			
	B: ing:	g:			g:			
II stav <i>Allegretto</i> 6/8	skercio/polje „druge teme“							
	A (104–136)	B/Trio I (137–154)	B₁/Trio II (155–166)	B/Trio I (167–172)	A₁ (173–175)	A₂ (176–228)	koda (229–257)	
	a b c b₁ a₁	a b a₁	a b a₁	a	a	c³⁵⁸ b c₁ a₁ d		
	in d:	in d:	in g:	in d:	in F:	in f:	in g: Ges:	in g:
DRUGI DEO								
III stav <i>Allegro</i> 3/4	složena trodelna pesma/„razvojni deo“							
	A (1–43)	B (43–89)	prelaz (90–95)	A₁ (96–135)				
	a b	a³⁵⁹ b a₁-kadenca		a b				
IV stav <i>Adagio</i> 4/4	koralne varijacije/„repriza“							
	A/tema (136–157)	A₁/I varijacija (158–177)	A₂/II varijacija³⁶⁰ (178–199)		B³⁶¹ (200–213)	koda (A₃) (214–230)		
	a a₁ b	a a₁ b	a a₁ b			(a b)		
	B: B:			Es: A:		B: (g)		

Alban Berg: *Violinkonzert*: serija.

Svi primeri su preuzeti iz: Milica Lazarević, *Jedan vitgenštajnovski pristup muzičkom delu. Muzičko-jezička igra bečke škole: nova „pravila“ i stare forme*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, 2015, <http://www.fmu.bg.ac.rs/dokumentacija/Milica%20Lazarevic.%20Jedan%20vitgen%20tajnovski%20pristup%20muzi%C4%8Dkom%20delu.pdf>

Širi smisao muzičko-jezičke igre

Muzički jezik kao muzičko-jezička igra jeste
forma života, forma ljudskog postojanja
kroz (upotrebu) muzičkog jezika.

Jezička igra i muzičko-jezička igra

Normativna društvena praksa u kojoj je čovek/subjekt „uzglobljen“, tj. artikuliše i spoznaje sebe i svet oko sebe, zastupa sebe i druge u odnosu na svet i u svetu, tj. realnosti putem jezika, a onda i putem muzičkog jezika.

Ali ne jezika i muzičkog jezika kao takvih, „idealnih“, „savršenih“ sfera delovanja, nego *svakodnevnih aktivnosti* produkcije smisla, značenja i vrednosti, postavljanja i kršenja pravila, u društvu i u svetu – u svakodnevnim *formama života*.

Prezentacija je unekoliko izmenjena i za ovu priliku prilagođena verzija prezentacije rada "Questions of Musical Language: Wittgenstein's Language Game and Musical-Language Game", koji je izlagan na XIV međunarodnoj konferenciji Contextuality of Musicology – What, How, Why and Because Katedre za muzikologiju, FMU u Beogradu (oktobar 2018, u pripremi za štampu).